

La Carta de Població de la Selva del Camp: l'inici d'una realitat

Joana Carnicer Miró

Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona

joanacarnicer@icab.cat

RESUM

Les cartes de població a la Catalunya Nova durant el segle XII tenen com a rerefons la conquesta cristiana d'aquest territori, que es trobava en mans de l'Al-Àndalus, per part del Regne Franc i després per part del Casal de Barcelona. Aquest article pretén ser un recull, a partir de les hipòtesis fetes per diferents historiadors així com de documents coetanis, de com era la Selva del Camp en el moment en què hi arribaren els primers repobladors cristians, com també en el moment de l'atorgament de la carta de població i fins finalitzar el segle XII. Per això, ens situem en la conquesta cristiana del Camp de Tarragona, en els antecedents de població a la vila i al seu terme, per tal d'establir les premisses del què, el qui i el com de la Selva del Camp durant la segona meitat del segle XII.

PARAULES CLAU

Cartes de població, Conquesta cristiana, Catalunya Nova, la Selva del Camp, musulmans, repobladors cristians.

ABSTRACT

The municipal charters granted in New Catalonia during the 12th century were marked by the Christian conquest of this region, which had been under Al-Andalus' control, a conquest initially led by the Frankish Kingdom and later by the House of Barcelona. This article draws on the hypotheses of different historians and information from contemporary documents to describe la Selva del Camp's area during the period spanning from the arrival of the first Christian re-settlers and the granting of the municipal charter, to the end of the 12th century. To do so, we explore the Christian conquest of the Camp de Tarragona region, the circumstances leading up to the settlement of the town and its surrounding area, in order to determine the foundations of the society of la Selva del Camp during the second half of the 12th century and how that society lived.

KEYWORDS

Population charters, Christian conquest, New Catalonia, la Selva del Camp, Muslims, Christian re-settlers.

1. Les cartes de població

1.1. Definició

Les cartes de població, amb diferent nomenclatura, són una font del dret local que trobem a l'Europa occidental. Tanmateix, els diferents contextos històrics i institucionals dels regnes de l'Europa occidental fan que no puguem tenir un concepte definit del que són les cartes de població i que ens haguem de fixar en els seus diferents significats i característiques.

A la Catalunya Nova, les cartes de població les hem de vincular al període de la conquesta cristiana, si bé a la resta del territori català també s'atorgaren cartes de població durant el segle XIII en el marc de la promoció urbana de l'època de Jaume I i Pere el Gran, així com en les últimes etapes de l'activitat repobladora comunal de finals dels segles XIII i XIV.

Curiosament, donats els beneficis que s'atorgaven a la població que hi habitava, o que s'hi desplaçava per a habitar- hi, l'empresa repobladora de la Catalunya Nova fou tan important que la Catalunya Vella perdé població; d'aquesta manera, anys més tard que al sud, al nord s'atorgaren també cartes de població, especialment cartes de franquícia, per tal d'atraure població i/o evitar que es despoblés.

Pel que fa a l'expressió *carta populationis*, tan sols apareix en escassos documents i textos originaris, si bé fou adoptada pel parlar popular i sobretot començà a traslladar-se documentalment des del segle XIII. Dins del territori català la nomenclatura més utilitzada durant els segles X, XI i XII era *carta franchitatis* o *carta libertatis* (Font i Rius, 1984).

El *Diccionari d'Història de Catalunya* (1992: 831) defineix *carta de població* de la següent manera:

“Privilegi escrit pel qual un senyor concedia a una comunitat local un lloc, generalment gens o només insuficientment poblat, amb la finalitat que hi fixés la residència i condicionés el territori per al cultiu [...]. Per una banda fixa les condicions segons les quals el col·lectiu ha de portar a terme la colonització, i per l'altra, els seus deures (d'índole econòmica, militar, etc).”

1.2. Tipologia de cartes de població

La principal classificació que pot fer-se de les cartes de població a Catalunya parteix del seu destinatari. Així doncs, trobem cartes de població en virtut de les quals s'atorgava poder a un individu o família per tal que s'ocupés de la repoblació d'un territori, i per tant exigien l'atorgament ulterior d'una carta de població destinada a la col·lectivitat.

D'altra part, existeixen les cartes de població destinades directament a una col·lectivitat, actual o futura, amb l'objectiu de repoblar o fundar un nou poble, organitzar la vida civil o oferir uns estímuls per a la radicació veïnal en el lloc i evitar l'abandonament.

Ara bé, dins d'aquests dos grans grups existeix un ventall molt ampli de modalitats de cartes de població, que podem destriar, de forma resumida, de la següent manera (Font i Rius, 1984):

- *Donacions individuals o llicències per a poblar*: aquest grup distingeix entre les donacions amb l'encàrrec de repoblar i les llicències, encàrrecs o autoritzacions per a poblar.
- *Establiments agraris col·lectius*: pot tractar-se bé d'una consignació dels seus aspectes bàsics (gaudir-ne i disposar-ne), bé d'una dependència personal dels concessionaris respecte el titular del domini.
- *Establiments d'aldees o veïnals*: que contenen la donació d'un lloc, vila o castell a tot un grup de persones, incloent-hi tota classe de béns o terres comunals que es troben en el seu terme, per tal que s'hi edifiqui i es repobli. S'hi acostuma a distingir entre la tinença urbana (cases i horts), la qual és plena, i un sòl agrari, on es fixa un cànon agrari.
- *Cartes de franquícies i privilegis*: distingeix entre les franquícies agràries i les que contenen tot un seguit de llibertats per als habitants.
- *Estatuts de la vida jurídica local*: es tracta privilegis reals per a l'organització urbana i civil de les localitats.

2. Context històric i institucional al voltant de les cartes de població de la Catalunya Nova

A l'extens territori de la Catalunya Nova, el context històric i institucional que rau darrere de les cartes de població són els intents de conquerir aquest territori per part del Regne franc i del Casal de Barcelona durant el segle VIII fins la primera meitat del segle XII.

2.1. La conquesta cristiana de Catalunya

El domini musulmà, a causa de la inestabilitat del regne visigot, entre d'altres factors, arribà a estendre's fins a Poitiers, sota el domini del Regne franc, lloc on els musulmans foren derrotats pel *princeps* Carles Martell l'any 732. A partir d'aquesta derrota, el Regne franc inicià la conquesta de determinats territoris com la Septimània i el Rosselló. De mica en mica, la frontera del Regne franc avançava, novament, cap al territori de l'actual Catalunya, de manera que l'any 768 aquesta arribava gairebé als Pirineus.

Un cop ocupat el sud dels Pirineus, Carlemany, rei dels francs, va veure la possibilitat de crear una districte de frontera que protegís el seu regne dels musulmans. Aquesta extensió, coneguda tradicionalment com la Marca Hispànica¹, en el territori de l'actual Catalunya s'estenia des dels Pirineus fins al Llobregat, i es dividia en els següents comtats: Conflent, Cerdanya, Rosselló, Vallespir Peralada, Empúries, Besalú, Osona, Girona, Barcelona, Urgell, Pallars, Ribagorça. Els comtats catalans ubicats en aquest espai de frontera, a través de pactes matrimonials i de vassallatge, s'anaren unificant, i el Casal de Barcelona anà prenent força.

L'any 988 Borrell, Comte de Barcelona i senyor de la resta de comtats catalans, no jurà fidelitat al rei franc, donada la crisi institucional i la inestabilitat del Regne franc, i se n'independitzà.

Durant els segles X, XI i XII s'inicia l'expansió del Casal de Barcelona cap a l'anomenada Catalunya Nova. Aquesta conquesta fou lenta, ja que la majoria d'aquestes terres es trobaven en una situació de frontera i durant

¹ Si bé el nom Marca Hispànica apareix en alguns anals francs i ha estat adoptat tradicionalment per la historiografia, durant els segles IX i X aquest districte era conegut també amb el nom d'Hispania o Gòtia.

molt de temps la presència cristiana es pot classificar com a militar d'urgència (Font i Rius, 1984).

2.2. La conquesta cristiana del Camp de Tarragona

Les primeres incursions al territori del Camp de Tarragona foren promogudes pels francs. Així doncs, l'any 804 i l'any 808 Lluís el Pietós, Rei d'Aquitània i fill de Carlemany, amb afany conqueridor arribà a Tortosa, si bé no aconseguí derrotar els musulmans i hagué de recular.

Entre cristians i musulmans hi hagué gairebé tres segles de coexistència, fruit de les periòdiques expedicions dels cristians cap al sud del país. Hem de tenir en compte que els àrabs s'instal·laren en fortificacions muntanyenques estratègiques, i "tenim documents del segle X que parlen de l'espant que produïa, a la gent del comtat de Barcelona, treure el cap per damunt de les serres de la banda del riu Gaià, per allí on es construïren els castells de Montmell i Santa Perpètua" (Iglésias, 1956: 25).

No fou fins el segle XI que el Comtat de Barcelona es va expandir fins a l'actual Penedès, la part més oriental del Camp de Tarragona i l'actual Baixa Segarra (Miquel Santesmases; Saumell, 1999: 8).

Pel que fa a la ciutat de Tarragona, l'any 936 hi hagué una retirada momentània dels musulmans, si bé una butlla del Papa Joan XIII de l'any 971 cita Tarragona com a captiva dels musulmans (Jordà, 2006: 44); d'altra banda, al Camp de Tarragona no s'ha trobat cap indicatiu d'expedicions musulmans des de principis del segle X (Vila; Fort i Cogul, 2011).

Per tant, encara que el Comtat de Barcelona no hagués conquerit definitivament la ciutat de Tarragona i part del Camp, es produïren diferents intents repobladors d'aquest territori tant durant el segle X, com durant el segle XI.

Tanmateix, tots els intents repobladors promoguts pel Casal de Barcelona durant els esmentats segles foren fallits, i fins i tot Berenguer Ramon II l'any 1090 donà la ciutat i territori de Tarragona a la Santa Seu per a la seva repoblació. Anys més tard, concretament l'any 1118, Ramon Berenguer III donà a Sant Oleguer, bisbe barceloní, la ciutat de Tarragona i el seu ampli territori com a possessió perpètua de la nova seu tarragonina

(Morera, 1954- 1959). Segons consta, en aquesta donació la ciutat de Tarragona es trobava abandonada (Font i Rius, 1984). És també en aquesta donació on “sembla que s’esmenta per primer cop la Selva” (Vila; Fort i Cogul, 2011: 13).

Per tal de poder aconseguir la repoblació i la regulació del territori del Camp de Tarragona, Oleguer signà un pacte feudal amb el cavaller normand Robert d’Aguiló l’any 1129, sobre el domini de la ciutat amb la finalitat de restaurar-la, defensar-la i impartir-hi justícia. Robert expediria, amb el consentiment d’Oleguer, una carta de franquícies als futurs habitants de Tarragona i del seu territori oferint-los la lliure possessió de les seves heretats, sotmesos a la justícia conjunta dels cedents. És a partir d’aquest pacte feudal que s’inicià la restauració efectiva de la metròpoli tarraconense i la repoblació del seu terme (Font i Rius, 1984).

Tanmateix, i tot i l’impuls inicial, les expectatives repobladores durant la primera meitat del segle XII no van ser les esperades, i la concessió sobre Tarragona resultà inoperant durant gairebé 20 anys, si bé s’establiren les bases per les grans conquestes cristianes, la de Tortosa l’any 1149 i la de Siurana l’any 1153.

L’any 1149, i un cop presa Tortosa, el prelat tarragoní Bernat Tort, actualitzà la concessió de Tarragona i del seu territori a favor de Robert, que anteriorment ja havia fet Oleguer, establint-se un seguit de normes fonamentals sobre la franquícia dels nous habitants. En paral·lel, a l’àmbit rural o *ager* al voltant de la ciutat es concediren diferents cartes de població, tan per part l’arquebisbe de Tarragona, Bernat Tort, i el seu vassall, el *princeps* normand Robert, així com per part del comte de Barcelona, o fins i tot conjuntament (Font i Rius, 1984).

D’entre les cartes de població atorgades per Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, en destaca la de Cambrils (1152) o la de l’Albiol, atorgada el 25 de juny de 1158 a favor de Joan Martorell, ardiaca de l’església de Tarragona, o les donacions de Reus de l’any 1154 (Font i Rius, 1984: 109).

Així doncs, el sistema que, en general, se seguí per a la repoblació fou atorgar un lloc a un cavaller o a un grup de cavallers amb les seves famílies, per tal que duguessin a terme la seva repoblació i aixequessin la corresponent fortalesa, en un sistema de feu, o meitat en feu i meitat en alou, de l’església de Tarragona o del comte sobirà (Font i Rius, 1984: 109).

Tot i així, també trobem exemples de cartes de població al Camp de Tarragona atorgades a la col·lectivitat, com la de Cambrils de l'any 1155, la de Constantí l'any 1159 o la de la Selva del Camp l'any 1165 (Font i Rius, 1984:109 i 211).

3. La repoblació de la Selva del Camp

3.1. Antecedents de la població de la Selva del Camp abans de l'atorgament de la carta de població

La presència de població al terme municipal de la Selva del Camp ha estat gairebé constant al llarg de la història, i fins i tot hi ha qui apunta durant la prehistòria, donada l'existència de dòlmens i de menhirs a la zona que parteix la Selva i l'Albiol (Pié, 1984). Un jaciment iber a l'actual Plaça de Sant Andreu confirma la presència d'aquesta civilització en el terme municipal de la Selva (Allué; Ollé; Otiña; Vallverdú; Vergès, 2010).

I sens dubte són vàries les troballes que mostren l'existència de diferents vil·les romanes, algunes força luxoses o benestants, al llarg del terme municipal, com són la de Paretdegada, la de Mas Bertran o la del Vilar. Tanmateix, des de la finalització de l'Imperi romà d'occident fins a l'atorgament de la carta de població, les restes arqueològiques aporten poca, per no dir gens, informació sobre la població de la vila, i tampoc es disposa de documents escrits d'aquella època. Malgrat l'anterior, en les excavacions dutes a terme a Paretdegada, el material de les quals es lliurà l'any 1937 al Museu Arqueològic provincial de Tarragona, es trobaren tres capitells que podrien ésser exemplars romans o hispanovisigots (Macías; Menchón; Muñoz, 1996: 99).

Pel que fa als musulmans, tampoc s'han trobat fonts originàries que demostrin l'establiment d'aquests a la Selva o en el seu terme municipal. Si bé es tracta d'una hipòtesi no demostrada, són varis els historiadors que no han descartat la presència musulmana a la Selva, i fins i tot Pié ho afirma en vàries ocasions en el llibre dels *Annals*, considerant que els primers repobladors trobaren la vila construïda al mateix lloc que s'ubicava el nucli musulmà. L'emblema d'aquesta hipòtesi és el nom de l'actual carrer Sensmudaina, que podria tenir un origen musulmà (Pié, 1984: 12):

“Que’ls sarrahins s’establiren á la Selva ho demostra l’edifici que hi havia, nomenat l’Almudayna, ço es, casa dels pesos y mesures, la qual existí fins al segle setze en que fou enderrocat. Consta que hi havia l’esmentat edifici en varis documents [...]. La paret de casa Vilagrassa, que dona al carrer d’en Puig, es molt probable que data dels temps de la dominació sarrahina. Aqueixa casa era antigament dels Ferraris, segons consta en diferents documents, y demunt de la portalada, que dona al carrer Major, hi ha un bonich finestral gòtich ab una senyal de ferradura.”

Tanmateix, el document més antic on es menciona l’existència de l’Almudaina és de l’any 1317. Hi ha també qui apunta que el significat real que s’amaga darrere el nom Sensmudaina és ciutadella; així com també que el raval de la Selva conegut com la Ràpita en llengua àrab vol dir convent militar per a la defensa de les fronteres. A més a més, és possible que a la Selva hi hagués un lloc avançat per guardar el camí que ascendeix al castell de l’Albiol i entronca amb els de la Mussara i de Siurana (Iglésias, 1956).

D’altra part, la tradició popular parla d’una batalla entre cristians i musulmans al pas estret que hi ha per anar de la partida del Mas Ripoll a Vilaplana, que l’any 1165 era conegut com el coll del Llop o cap de Riu d’Oms, i que en documents del 1327 ja consta que s’anomenava coll de la Batalla. És possible que durant la conquesta de Prades i de Siurana alguns d’aquests cavallers que lluitaren contra els musulmans s’establissin a la vila, aquests serien: Julià de Vallcorba, els Costa, els Valterra, els Prats, els Vilanova, els Montfalcó i Monpahuó (Pié, 1984).

3.2. La carta de població de la Selva del Camp

3.2.1. *Atorgament i exemplars*

La carta de repoblació (aquest és el mot que s’utilitza en les còpies trobades) de la Selva del Camp fou atorgada per Hug de Cervelló, arquebisbe de Tarragona, el 13 de maig de l’any 1165. Al final del document hi apareixen diferents signatures de testimonis i del notari que donà fe al document, aquests eren: Joan, prevere i canonge, Ramon Miró, prevere, Ramon Freixa, Guillem de Sant Pau, Ramon, Prevere, Guillem de Grassa, Oller de Rafaguera i Sendred, notari de la seu de Tarragona.

De la carta de repoblació de la Selva del Camp n'existeixen dues còpies, l'una, copiada al *Llibre Verd*, datada el 1273 i l'altra, en pergami, datada l'any 1539. Entre ambdós documents existeixen algunes variacions pel que fa a paraules, si bé no afecten el seu contingut (Pié, 1984).

3.2.2. *Classificació, estructura i contingut*

Segons la classificació de les cartes de població feta en el punt 1.2 d'aquest article, la carta de repoblació de la Selva del Camp tenia com a destinataris als seus habitants, actuals o futurs. A més a més, es tracta d'un establiment d'una aldea o veïnal que conté la donació d'una vila (Font i Rius, 1984: 207), incloent-hi tota classe de béns o terres comunals que es troben en el seu terme, per tal que s'hi edifiqui i es repobli. A continuació, pel seu interès, en copiem les primeres línies²:

“(...) DONEM la nostra vila, anomenada VILA CONSTANTINA, a tots els que hi habiten, és a dir a aquells que en el present ja hi viuen i àdhuc als que amb el nostre consentiment i voler hi habitaran i a llur descendència per a sempre. (...) DONEM totes les terres que hi tenen, i les cases, que amb el nostre consentiment, hi habitaran així a ells com als que vinguin a viure, i les terres i els horts, francs i lliures, sense cap mal usatge ni censal i no se'ls faci coacció ni qüestia (tribut en diners o fruits), si no és per via de justícia; ells i la seva descendència després d'ells, ho tinguin i posseïxin a perpetuïtat, amb les entrades i sortides (camins), amb les pastures, aigües i llenyes, salvada la fidelitat a nós i a la nostra església”.

Aquesta breu transcripció de la carta de població ens permetria plantejar la hipòtesi de què abans de la seva promulgació ja hi havia habitants a la Selva, i que aquesta ja disposava d'algunes construccions sobre part del que avui és el nucli antic de la vila.

És interessant considerar que Pié (1984), a partir d'un escrit signat el 1563, precisa que els repobladors de la Selva la trobaren en el mateix lloc on s'ubica actualment, però derrocada. Respecte d'aquesta qüestió, no podem deixar de banda la consideració que fa Iglésias “creure que, tot de

² Versió de la transcripció de la carta de repoblació publicada per l'ajuntament de la Selva del Camp l'any 1990, en motiu del 825è aniversari del seu atorgament, i que es reproduceix com a annex al final d'aquest article.

sobte, aquests van fer sorgir del no res una localitat de l'amplitud de la que tanca l'emmurallat que ha previngut fins a nosaltres, seria un imperdonable error" (Iglésias, 1956: 46).

Tot i la donació que s'escriptura a través de la carta de repoblació, l'arquebisbe es reservava la seva dominicatura, el forn i la fàbrica, els delmes i les primícies, a part de condicionar la donació a la seva fidelitat i a l'església. Tanmateix, no podem obviar que Hug de Cervelló no donà només la possessió sobre aquests béns, sinó també diferents drets sobre els mateixos, permetent als destinataris empenyorar-los i alienar-los, si bé ell se'n reservava un dret d'adquisició preferent. En cas que l'esmentat dret d'adquisició preferent no fos exercit i les possessions fossin transmeses a un tercer, el cessionari havia de domiciliar-se a la vila.

La carta de repoblació també contempla la limitació del terme municipal de la vila, que resulta força semblant a l'actual³:

"(...) L'esmentada vila afronta de la banda d'orient amb el torrent que baixa de les mateixes voltes de l'Argenteria a la partida de les Parets gràcils (Parets- Delgades); de la part de ponent amb el mateix torrent de Moster (Almoster) i puja les crestes dels puigs més alts i passa per la capçalera del Riu d'Oms, segons les aigües es decanten vers el torrent; pel migdia fins a mig camí entre l'esmentada vila i Constantí; per banda de tramuntana fins a les penyes (cingles) que hi ha sota el mateix Albiol i retorna a l'esmentat torrent de l'Argenteria."

Finalment, Hug de Cervelló estableix un seguit d'obligacions a la població de la vila⁴:

"(...) ens ajudareu a mantenir i a defensar contra qualsevol home i dona, i des d'ara ens fareu homenatge i ens jurareu fidelitat de la mateixa manera que ho fan els habitants de Tarragona i del seu territori, i acatareu la nostra justícia i manaments, així com els nostres clergues."

3 Versió de la transcripció de la carta de repoblació publicada per l'ajuntament de la Selva del Camp l'any 1990, en motiu del 825è aniversari del seu atorgament, i que es reproduceix com a annex al final d'aquest article.

4 Versió de la transcripció de la carta de repoblació publicada per l'ajuntament de la Selva del Camp l'any 1990, en motiu del 825è aniversari del seu atorgament, i un exemplar de la qual es reproduceix com a annex al final d'aquest article.

4. La Selva del Camp durant la segona meitat del segle XII

4.1. Les muralles i el seu clos

L'origen de les muralles de la Selva és incert, si bé és possible que aquestes ja existissin en el moment d'atorgament de la carta de població de la vila, ja que en diferents escriptures dels segles XIII i XIV aquestes fortificacions són nomenades *velles* (Fort i Cogul, 1934: 11).

Segons Iglésias (1956), els límits del primer nucli emmurallat poden reconèixer-se fàcilment, ja que es tracta dels carrers més estrets del nucli antic, dels que tenen menys llum i on les cases es troben més apinyades. Així doncs, el primer clos emmurallat l'hem de situar entre els carrers que hi ha des del castell, possiblement bona part de la seva paret nord en servís de mur, fins al carrer de Sensmudaina i, a la part oest, fins al carrer Gentil i Vellet. Fins al carrer de Sensmudaina hi arribaria el passatge de la Carnisseria, que possiblement fos la part est de les primeres muralles. A finals del segle XII, el clos ja arribava, per la banda sud, fins al carrer del Forn Nou.

En relació a l'etimologia del *vico de na Gentila*, nom que se li dona al carrer de Gentil i Vellet en un document de 1387, hem de tenir en compte que (Vila, 2005: 41):

“(...) el mateix nom del carrer (Vellet o Vallet) podria fer referència a la seva identificació amb la línia de l'antic Vall de la muralla del segle XII o XIII. De tota manera, no hi ha elements físics que permetin confirmar el traçat d'aquest tancament i, vista la configuració general dels edificis que componen el carrer, sembla més probable que la majoria de cases es construïssin al llarg dels segles XVI i XVII, període en el qual es devia perfilar l'actual traçat del carrer, així com la seva connexió amb el carrer de na Gentil (paral·lel a la muralla del XIV).”

L'eix vertebrador d'aquest clos era l'actual carrer Major, que era l'antic pas entre Tarragona i les muntanyes de l'Albiol, la via sacra selvatana tal i com l'anomena Iglésias (1956).

4.2. Arquitectura civil i religiosa dins del clos emmurallat

En relació a l'arquitectura civil dins del clos emmurallat, la carta de repoblació parla de l'existència d'un forn i d'una fàbrica, propietat de l'arquebisbe de Tarragona.

Pel que fa al castell de la Selva, al qual es deuria adossar el primer clos emmurallat, la primera referència històrica trobada és de l'any 1209, i, per tant, el “moment més lògic per a la seva fundació ha d'estar en relació amb els inicis de l'organització de la Selva i del seu territori arran de la carta de poblament de 1165” (Vila; Fort i Cogul, 2011: 19).

Els autors esmentats també consideren que el castell s'adiu a la tipologia de construccions que apareix a partir del segle XII, i que pot trobar-se, per exemple, al castell de la Glorieta, a Passanant, que data d'entre els segles XII i XIII.

Pel que fa a l'estructura inicial del castell, es tractaria d'un edifici amb planta baixa i dos pisos, dividits en diferents cambres per al senyor, oficials més directes, majordom o procurador. Al seu interior, també s'hi situaria una cuina, celler, graner, rebost... L'accés al castell fóra al mur sud-oest, on avui hi ha la capella del Santíssim Sagrament de l'església de Sant Andreu.

D'altra part, també hem de considerar que la inexistència de deus naturals d'aigua dins del nucli emmurallat exigí la construcció d'una canalització, coneguda com el Rec, que n'assegurés l'abastiment. L'aigua es recollia de l'Albiol i de la partida del Mas Ripoll. Desconeixem quin és l'origen del Rec, si bé Pié en els *Annals* no descarta que sigui anterior a la carta de repoblació. Tanmateix els emprius sobre les aigües de la Font Major no es compraren fins l'any 1271 (Soronellas, 1993).

Com a fet curiós destaca que la part de baix del Rec (del molí de la Volta fins a la plaça de l'ajuntament) va ser coberta al segle XIII per tal d'evitar que s'embrutés; s'hi oposaren els veïns de més amunt. Els primers repobladors també construïren diferents molins dins de la vila (Pié, 1984), i al segle XIII ja trobem escriptures que els mencionen.

Pel que fa a l'arquitectura eclesiàstica dins del clos emmurallat, el temple parroquial inicial estava situat al mateix lloc que l'actual. Consta documentalment que era així i, a més, fa uns anys, en el decurs d'unes obres, es van localitzar uns arcs romànics que ho testimonien. No es conserva, però,

cap document on consti que durant la segona meitat del segle XII l'església ja estigués construïda. Iglésias (1956) afirma que, a Constantí, hi hagué església abans que a la Selva.

4.3. Al terme: ermites i molins

A la segona meitat del segle XII la Selva també va créixer fora muralles, i va fer-ho cap al nord. Va néixer, aleshores, Vilanova de la Selva, que podríem situar a l'actual carrer de Sant Pau. La Vilanova de la Selva es trobava fortificada i possiblement amb una extensió major que l'actual (Fort i Cogul, 2011).

En aquesta zona també hi ha l'església de Sant Pau, els orígens de la qual relata Fort i Cogul (1936: 12) de la següent manera:

“[...] podríem creure que l'església de Sant Pau fou represa d'un culte anterior, perquè fou edificada en el mateix lloc d'on abans hi havia existit un altre culte. A més, podem continuar estant segurs de la presència d'aquesta ermita en el segle XII com també ho podem estar de què ja s'hi retia culte a Sant Pau, ja que la seva estructura és igual que la capella romànica del Seminari de Tarragona, l'únic monument paulí del Camp i de l'Arquebisbat de Tarragona”.

Que la Selva creixés cap al nord, i no pas cap al sud, ens fa pensar que en aquells moments el poble tenia més contacte amb la zona de muntanya, possiblement per l'existència de diversos molins hidràulics en tot el camí que segueix la Riera.

Al segle XII, en aquesta part del terme municipal de la Selva, s'hi situava també part de la canalització del Rec que portava l'aigua a la vila, provinent de la font Major i de la partida del Mas Ripoll, els barrancs dels quals s'unificaven a les Duesaigües i a les Tres aigües. El Rec en si s'iniciava al Pont Alt, que la tradició popular diu que va ser construït pels musulmans. Al Pont Alt l'aigua provinent del Pont Sec es traspassava cap al costat dret de la Riera, seguint un camí relativament planer, els desnivells del qual eren el pendent natural que fa que l'aigua corri avall. Un cop a tocar de la vila, el Rec encara havia de salvar el desnivell de la muralla.

Inicialment, l'aigua devia entrar a la vila arran de terra, però al construir-se el molí de la Canal (situat a la paret del castell que dóna a l'actual

plaça de Sant Andreu) possiblement fos necessari aixecar el nivell del Rec, per tal que l'aigua pogués entrar al seu cup. Segons consta en els fets del Rec del segle XIII explicats en el punt anterior, el molí de la Canal el féu construir el paborde. La data de la construcció dels Ponts i del molí de la Canal es desconeix, encara que Pié (1984: 224) les situa probablement a principis del segle XIII.

Els molins hidràulics al costat del Rec foren construïts pels primers repobladors (Pié, 1984), o fins i tot abans, com és el cas dels molins situats al costat de la Riera, dels cups de pedra dels quals es conserven petites construccions (Soronellas, 1993: 7):

“[...] L'existència dels molins de la Riera és tan reculada en el temps com ho pot ser l'existència d'habitants a la vila, fins i tot anterior a la carta de població. La primera referència escrita és de l'any 1209, en aquest document queda clar que havia d'haver-hi un rec que conduís l'aigua de la Peixera fins al Molí del mas de Moixó”.

Així mateix, al camí dels Molins, també anomenat camí del Rec, s'hi construïren diferents molins, en concret n'hi trobem tres, la presència dels quals es menciona en documents del segle XIII, i per tant desconeixem si foren construïts pels primers repobladors o pels seus descendents.

Al nord, la muntanya de Sant Pere abraça la Selva, i al seu cim s'hi ubica una ermita, dels orígens de la qual no en sabem gaire cosa, tot i que hi ha documents que en proven la seva existència l'any 1249, però desconeixem si fou construïda durant la segona meitat del segle XII (Pié, 1984).

A la part sud del terme municipal de la Selva hi trobem el Santuari de Paret delgada, partida del terme que s'esmenta a la carta de repoblació amb el topònim *Parietes graciles*. Els orígens del Santuari de Paret delgada podrien situar-se al segle XII tal i com també explica Fort i Cògul (1947: 25):

“La fundació del santuari de Paret delgada fou fruit de l'eclosió mariana que anava de parella amb l'entusiasme de la reconquesta. El segle XII fou un segle intensament marí a la Catalunya Nova (...) És el segle de la fundació de les grans cases monàstiques de les contrades tarragonines. Aquest ambient marí en què va infantar-se novellament repoblada la

vila de la Selva, entenem que té molta cosa a veure amb la fundació de Paretdelgada.”

4.4. La societat selvatana: els primers selvatans

Pel que fa a l'organització política durant la segona meitat del segle XII, la Selva estava sotmesa a la jurisdicció de l'arquebisbe de Tarragona, qui es dotava de diferents estructures, institucions i càrrecs eclesiàstics que vetllaven pel control dels seus drets en el territori (Rodríguez, 2013: 16).

Pocs anys després d'atorgar la carta de població de la Selva, l'arquebisbe nomenà paborde a un canonge de la seu de Tarragona, per tal que administrés aquesta jurisdicció (Fort i Cogul, 2011: 18).

El paborde tenia la seu al castell, si bé tan sols hi devia residir de forma esporàdica, ja que la seva pertinença a la comunitat de canonges de la catedral l'obligava a residir a Tarragona (Vila. Fort i Cogul, 2011).

Al no residir el paborde a la vila, la jurisdicció sobre la vila l'exercia auxiliat per un batlle i diversos prohoms que ben aviat actuarien de forma orgànica a través d'un consell (Fort i Cogul, 2011: 18).

Així doncs, mentre l'organització política del territori s'encarregava al procurador o governador del camp, els batlles representaven a l'arquebisbe en els pobles que no estaven sota control reial, i el consell administrava, reparava i conservava els béns comuns del municipi i controlava l'entrada de productes alimentaris i sanitaris (Cortiella, 1981: 106).

Fonts documentals mencionen, també, que l'any 1118 a la Selva hi havia un capellà anomenat Raymundus Capellanus (Pié, 1984).

D'altra part, i pel que fa a la noblesa civil que habitava a la Selva, Pié (1984) menciona que els cavallers que lluitaren contra els musulmans haurien pogut establir-se a la vila, com per exemple els Vallcorba, i apunta també d'altres famílies que se sap que vivien a la Selva durant el segle XIII, i potser durant el XII, com els Montserrat, Rabassa, Mulnés, Valls, Bertrants, Menaguerras, Ripolls, Gordos, Gueraus-Regina, Puig, Bovés, Mallafrens, Verrans, Gavaldans, Castellvins, Negres, Sobirans, Cavallés, Ferrers, Punyeras, Rosellons i Ermengols.

5. Conclusions

Tant a l'Europa occidental com a l'actual Catalunya existeixen les cartes de població, que podem identificar amb contextos històrics i institucionals de diferent tipus, si bé totes elles tenen com a objectiu administrar un territori, establint un seguit de drets i obligacions als seus destinataris.

Al Camp de Tarragona, les cartes de població les hem de situar durant la conquesta cristiana d'aquest territori que es trobava en mans dels musulmans, i que fou duta a terme pels Regne franc i després pel Casal de Barcelona. En aquest context, i sense disposar de documents coetanis ni de restes arqueològiques que ho provin, són varis els historiadors que no descarten la presència musulmana a la Selva del Camp, on posteriorment s'hi anaren establint els primers repobladors.

Tanmateix, és a partir de l'atorgament de la carta de repoblació que podem considerar que la Selva s'organitza jurídicament com a vila; i és sobretot a partir d'aquest moment quan els primers selvatans comencen a vertebrar la Selva tal i com la coneixem a dia d'avui, reconstruint els primers murs i altres edificacions, i construint-ne de nous, tant de caràcter civil com religiós, alguns de les quals han perdurat fins l'actualitat.

Bibliografia

- AJUNTAMENT DE LA SELVA DEL CAMP (1990). *Edició d'una transcripció i traducció de la carta de repoblació de la Selva del Camp atorgada per Hug de Cervelló el 1165*. A cura de Mossèn Eugeni Ferré, Rector de la Selva.
- ALLUÉ, E.; OLLÉ, A.; OTIÑA, P.; VALLVERDÚ, J. i VERGÈS, J.M. 2010 "Estudi arqueobotànic d'una sitja del segle IV aC a la plaça de Sant Andreu (la Selva del Camp, Tarragona), a: PREVOSTI, M. i GUITART, J. (Ed.) *Ager Tarraconensis 1. Aspectes històrics i marc natural*. Documenta 16. Institut d'Estudis Catalans i Institut d'Arqueologia Clàssica, Tarragona, 173-180.
- CORTIELLA I ÒDENA, F. (1981). *Història de Constantí*. Constantí. Sindicat Agrícola de Constantí.
- Diccionari d'Història de Catalunya*. (1992). Barcelona. Edicions 62.
- CEIP GIL CRISTIÀ (1984). *Inventari artístic dels carrers de la Selva del Camp*. La Selva del Camp.
- FONT I RIUS, J. (1984). *Cartas de población y franquicia*. Barcelona. Consell Superior d'Investigacions Científiques.
- FORT I COGUL, E. (1934). *Les muralles de la Selva*. Tarragona.
- FORT I COGUL, E. (1936). *Sant Pau i La Selva del Camp*. La Selva del Camp. Edicions Analecta Selvatana.
- FORT I COGUL, E. (1947). *El Santuari de la Mare de Déu de Paret Delgada, a La Selva del Camp de Tarragona, descripció i història*. La Selva del Camp. Edicions Analecta Selvatana.
- FORT I COGUL, E. (1985). *L'Albiol, notícies històriques*. L'Albiol. Ajuntament de l'Albiol.
- FORT I COGUL, E. (2011). *La vida en una vila del Camp de Tarragona al segle XIV*. Barcelona. Rafael Dalmau.
- JORDÀ, A. (2006). *Història de la ciutat de Tarragona*. Valls. Cossetània Edicions.
- MACÍAS, J; MENCHON, J.J; MUÑOZ, A. (1996). *Noves dades d'elements decorats d'arquitectura hispanovisigòtica a la província de Tarragona*. Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica de Tarragona.
- IGLÉSÍAS, J. (1956). *Perennitat de la Selva del Camp*. La Selva del Camp.

- MIQUEL, M; SANTESMASES, J; SAUMELL, D. (1999). *Els castells del Gaià*. Valls. Edicions Cossetània.
- MORERA, E. (1954-1959). *Tarragona cristiana, I*. Tarragona. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- RODRÍGUEZ MARTORELL, F. (2013). *L'antic terme municipal del Centelles medieval (segles XII- XIV). Un estat de la qüestió*. Estudis de Constantí, 29.
- SORONELLAS, M. (1993). *De l'Albiol a la Selva. Un viatge per l'aigua*. La Selva del Camp. Edició Firalcamp.
- PIÉ I FAIDELLA, J. (1984). *Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona*. Tarragona. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- VILA I CARABASA, J.M. (2005). *Estudi històric de l'edifici situat al carrer Gentil i Vellet núm, 14*. Manresa.
- VILA I CARABASA, J.M. i FORT I COGUL, E. (2011). *La memòria del castell*. La Selva del Camp. Ajuntament de la Selva del Camp.

Annex

TRANSCRIPCIÓ DE LA CARTA DE REPOBLACIÓ DE LA SELVA DEL CAMP

Consti palesament en la memòria dels presents i dels venidors que jo Hug, per designació de Déu, arquebisbe de Tarragona, amb el consentiment i voler dels nostres canonges, DONEM la nostra vila, anomenada Vila Constantina, a tots els que habiten, és a dir, a aquells que en el present ja hi viuen i àdhuc als que amb el nostre consentiment i voler hi habitaran i a llur descendència per a sempre.

Així doncs, per aquesta escriptura nostra de donació, DONEM l'esmentada vila anomenada Vila Constantina als habitants, segons el nostre assentiment, presents i futurs i a llur posteritat, exceptuant-ne la nostra dominicatura, el forn i la fàbrica, com també els delmes i primícies, que ens reservem. DONEM totes les terres que hi tenen, i les cases, que amb el nostre consentiment, hi habitaran així a ells com als qui hi vinguin a viure, i les terres i els horts, francs i lliures, sense cap mal usatge ni censal i no se'ls faci coacció ni questia, si no és per via de justícia; ells i la seva descendència després d'ells, ho tinguin i posseeixin a perpetuïtat, amb les entrades i sortides, amb les pastures, aigües i llenyes, salvada la fidelitat a nós i a la nostra església.

DONEM, així mateix, i concedim llicència, si els fos menester, als habitants de l'esmentada vila de vendre, empenyorar i alienar totes les coses predites, de manera que si qualsevol dels seus moradors volgués vendre o empenyorar el seu honor en l'esmentada vila o en el seu terme, primerament inquireixi si nós o els nostres el volguéssim comprar o rebre en penyora pel preu usual i just; si no fos així, passats vint dies els sigui lícit empenyorar-ho o vendre-ho als seus semblants aveïnats de la mateixa vila. Emperò si algú sense fills volgués donar el seu honor, que posseeix en la vila o bé en el seu terme a algun dels pròxims consanguinis, no gosi fer-ho de cap manera a no ser que aquell a qui el cedeixi, s'avingui a domiciliarse en l'esmentada vila, de la mateixa manera que ell ja ho observa. Totes aquestes coses predites guardin sempre els moradors respecte a totes les terres que conreïn.

L'esmentada vila afronta de la banda d'orient amb el torrent que baixa de les mateixes voltes de l'Argenteria a la partida de les Parets Gràcils ; de la part de ponent amb el mateix torrent de Moster i puja per les restes dels puigs més alts i passa per la capçalera del riu d'Oms, segons les aigües es decanten vers el torrent; pel migdia fins a mig camí entre l'esmentada vila i Constantí; per la banda de tramuntana fins a les penyes que hi ha sota el mateix Albiol. I retorna a l'esmentat torrent de l'Argenteria.

Totes les coses predites i tots els honors de santa Tecla, ens ajudareu a mantenir i a defensar contra qualsevol home i dona, i des d'ara ens fareu homenatge i ens jurareu fidelitat de la mateixa manera que ho fan els habitants de Tarragona i el seu territori, i acatareu la nostra justícia i manaments, així com dels nostres clergues. Si algú gosés d'infringir aquestes disposicions, no li aprofiti de res i només de presumir-ho refaci el doble. I en endavant, aquesta carta romangui ferma i estable per a sempre.

Fou feta el tercer dia abans de les idus de maig de l'any de l'Encarnació del Senyor mil cent seixanta-cinc.

Jo Hug, arquebisbe de la Santa Església de Tarragona.

Signen: Joan, prevere i canonge; Ramon Miró, prevere; Ramon de Freixa, Guillem de Sant Pau, prevere; Guillem de Grassa; Oller de Rafaguera. Sendred, notari de la seu de Tarragona, prevere, féu aquest escrit el dia i any susdits.